

Дзьобань О.П., доктор філософських наук, професор, професор кафедри
філософії Харківського національного університету Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба,

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ВІРТУАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Трансформаційні процеси, що відбуваються в українському суспільстві на початку ХХІ ст. здійснюють серйозний вплив на стан захищеності національних інтересів України, у тому числі – в інформаційній сфері. Наша країна інтегрується у простір глобального інформаційного суспільства, заснованого на інформаційно-комп'ютерних і телекомунікаційних технологіях, де поряд з очевидними тенденціями соціального прогресу трансформація суспільства викликає і стурбованість. В результаті стрімких процесів зміни соціальної реальності інститути системи і підсистеми суспільства позбавляються рівноважного, збалансованого стану, продукуючи ризики і невизначеність. Мало не в першу чергу дане твердження стосується комунікаційної системи суспільства. Інтернет і комп'ютерні технології змінюють не тільки вигляд системи масової комунікації, а й усього суспільства в цілому. Все більш чітко проявляються тенденції віртуалізації соціального простору, заміщення реальних взаємодій комп'ютерно-симуляційними. В Інтернет-середовище «переміщуються» і багато невирішених раніше проблем, не ліквідованих роками загроз. У результаті наша країна все частіше стикається з видозміненими і від цього ще більш небезпечними викликами інформаційного тероризму, екстремізму, кіберзлочинності тощо.

Стає очевидним, що в нинішніх умовах суспільства ризику, що трансформується, необхідним є перегляд науково-теоретичних і управлінських підходів до забезпечення інформаційної безпеки, їх адаптація до швидко мінливих умов суспільства.

Аналізуючи проблему забезпечення інформаційної безпеки в умовах наростаючих тенденцій віртуалізації соціуму на тлі тотальних гібридних протистоянь, варто звернути увагу на наступні аспекти. Система інформаційної безпеки є стійкою, багаторазово теоретично і емпірично верифікованою моделлю реакцій на загрози й виклики, які виходять від елементів системи масової комунікації. Таким чином, система забезпечення інформаційної безпеки орієнтована на стабільну соціальну реальність. Однак в умовах швидкоплинних соціальних змін забезпечення інформаційної безпеки може бути поставлене під серйозний сумнів, оскільки соціальна система функціонально є просто не в змозі встигати реагувати на кардинальні зміни форм і засобів інформаційно-комунікаційного впливу. Саме так відбувається сьогодні у міру стрімкого розвитку Інтернету та інформаційно-комп'ютерних технологій. Глобальна мережа сприяє наростанню тенденцій віртуалізації суспільства, що істотно ускладнює роботу з забезпечення інформаційної безпеки. Інноваційний характер загроз і викликів, пов'язаних з Інтернетом і інформаційно-комп'ютерними технологіями, диктує необхідність модернізації,

оновлення системи забезпечення інформаційної безпеки, оскільки від її успішного функціонування залежить і національна безпека України на сучасному етапі, особливо з огляду на геополітичну напруженість останніх років.

Віртуалізація соціального простору створила якісно нові умови для надання масово-комунікативного впливу на аудиторію з боку сепаратистських і терористичних організацій. Посилилось інформаційне висвітлення терористичних акцій, мають місце звернення терористів до широкої аудиторії практично в режимі реального часу, а також проведення цілеспрямованої інформаційної роботи з залучення до сепаратистської й терористичної діяльності інших осіб. По суті, велика частина кримінальної сепаратистської і терористичної діяльності перемістилася з реальної соціальної сфери в віртуальну Інтернет-реальність.

Зростання рівня організованості екстремізму, сепаратизму і тероризму, ієрархізація зв'язків всередині таких структур супроводжується поширенням більш гнучких мережевих форм їх організації. Формуються міжнародні мережеві ринки найманців для участі в екстремістській і терористичній діяльності, ринки торгівлі зброєю, вибуховими речовинами, наркотиками. Розміщується інформація про способи виготовлення вибухових пристроїв, хакерські технології злому комп'ютерних програм.

Тенденції розвитку глобального інформаційного суспільства багато в чому обумовлені проблемою міжнародної інформаційної безпеки. У глобальній інформаційній сфері формуються лінії поділу та напрямки політичних конфліктів, держави розробляють плани ведення інформаційних війн і інформаційного протиборства. Транснаціональна ж природа інформаційного суспільства формує ситуацію взаємозалежності, що надає імпульс співробітництву стосовно забезпечення інформаційної безпеки.

В останні роки різко збільшується чисельність користувачів глобальної комп'ютерної мережі. Як повідомляється в звіті «Global Digital 2018» від We Are Social і Hootsuite, у січні 2018 року кількість користувачів Інтернету в світі досягла 4,021 мільярда людей (все населення планети 7,6 млрд). За прогнозами Google у 2020 році кількість користувачів Інтернету у світі досягне позначки в 5 мільярдів людей.

Таким чином, сьогодні Інтернет є найважливішим чинником, що визначає інформаційний розвиток світу і ключовою інфраструктурою, навколо якої формується глобальне інформаційне суспільство.

Однією з рис сучасності є глобальне поширення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), яке поєднується в низці країн з неефективним управлінням та іншими труднощами у формуванні інноваційних інфраструктур, які базуються на них. Це призводить до відтворення загроз, перш за все пов'язаних з можливістю використання ІКТ з метою, несумісною із завданнями: підтримання миру й безпеки; дотримання принципів відмови від застосування сили; невтручання у внутрішні справи держав і т.п. У зв'язку з цим актуалізуються відповідні загрози й небезпеки.

Ризики й загрози інформаційній безпеці з боку віртуальної реальності, комп'ютерного світу, Інтернет-технологій проявляються все більш зримо. Як мінімум, зазначена сфера потенційно може розглядатися як «неосвоєне» поле для інформаційно-психологічних війн, деструктивного інформаційного впливу на свідомість і поведінку реципієнтів. Як максимум, збиток від входження в соціальне життя віртуального світу може бути дуже значним, що загрожує стабільності соціуму, потенціалу його розвитку.

У таких умовах інформаційного протиборства метою державної політики є протидія загрозам інформаційно-психологічної безпеки особистості, суспільства і держави, пов'язаних з використанням учасниками інформаційного протиборства особливо небезпечних агресивних форм зовнішнього інформаційно-психологічного впливу, заходів і операцій інформаційно-психологічної боротьби (війни) і захист національних інтересів в інформаційній (інформаційно-психологічній) сфері.

Є всі підстави стверджувати, що основна загроза інформаційній безпеці України полягає в активному інформаційному протиборстві в інформаційно-комунікаційній сфері. Суть такого протиборства – у досягненні країною-агресором переваги в інформаційній сфері, що дозволяє з досить високим ступенем достовірності моделювати поведінку українського суспільства і здійснювати на нього вигідний для себе вплив.

У контексті цього доцільно звернути увагу на наслідки інформаційного протиборства, яке активно відбувається і в епіцентрі якого перебуває Україна. Мова, перш за все, йде про пересічних громадян, аудиторію масової комунікації. Саме на звичайних людей обрушується критичний за інтенсивністю і якісними характеристиками потік інформації (а в більшості випадків – дезінформації).

В умовах, коли свідомість соціального суб'єкта (людини, соціальної групи) зазнала змін і занурилася у віртуальність, уявляється можливим вести мову про умови для маніпуляції, а значить, про відсутність інформаційної безпеки.

Таким чином, соціальні наслідки віртуалізації соціуму в аспекті забезпечення інформаційної безпеки є вельми суперечливими. Процес глобалізації на основі поширення інформаційно-комп'ютерних технологій і зростання соціальної значущості Інтернету призводить до виникнення низки загроз по відношенню як до загальносвітової, так і до регіональних систем інформаційної безпеки. Основне пояснення цього полягає у тому, що людство ще не до кінця освоїло нові соціально-комунікаційні технології і розвиток науково-технічного прогресу випереджає соціально-культурний розвиток. Це створює низку небезпечних прецедентів і задіює деякі негативні чинники, що носять наднаціональний, глобальний, загальносвітовий характер. До такого роду факторів слід віднести кіберзлочинність, міжнародний тероризм і т.д. При цьому мережа Інтернет має значний потенціал перенесення інформаційно-комунікаційних матеріалів на значні відстані, що істотно ускладнює процес протидії загрозам і викликам інформаційній безпеці як у межах окремої країни, так і в загальносвітових масштабах.

Однак існують проблеми, безпосередньо пов'язані з функціонуванням українського суспільства, з дисфункціональністю його соціально-політичної, соціально-економічної й духовно-моральної сфер. У даний час в нашій країні спостерігається радикалізація політичного протистояння; зростання активності організованих злочинних груп.

Ефективність же заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки все ще залишається недостатньо високою. Найчастіше переважає формалізм і «штурмівщина», в результаті чого дії управлінських структур і правоохоронних органів носять яскраво виражений неефективний екстенсивний характер. Зловмисники створюють «дзеркала сайтів», блокуваних на території країни, а поширення програм генерації помилкових IP-адрес і використання модифікацій Інтернет-браузерів дозволяють долати наявні обмеження й заборони.

Однак головне полягає в тому, що має місце боротьба з наслідками, але аж ніяк не з причинами інформаційних загроз. Масова культура споживання, гедонізму і хибного успіху на тлі аморалізації суспільства сприяла появі значних верств суспільства, які не ідентифікують себе з українською державою; їх правосвідомість суттєво деформована, що створює сприятливі умови для включення в контекст комунікації антисоціальної складової, що створює загрози інформаційній та національній безпеці України. Разом з наростаючими зовнішньополітичними й військовими загрозами на тлі протистояння нашої країни зі східним сусідом спостерігається активізація інформаційно-психологічного впливу на свідомість українців за допомогою Інтернету. При цьому реальних «рецептів» оптимізації ситуації найближчим часом експерти не бачать, а варіанти блокувань або практично повного відключення Інтернет-комунікації виглядають контрпродуктивними.

Саме тому цілком очевидною є необхідність консолідації державних управлінських структур, правоохоронних органів і наукової спільноти з метою оперативного вирішення даної соціальної проблеми.